

Hankepäällikkö
Riitta Niskanen
Kaupunkisuunnittelu

Viite: Lausuntopyyntö 25.3.2024**Asia: Lahden keskustavisio 2040 luonnos, Lahti**

Lahden kaupunki on pyytänyt lausuntoa Lahden keskustavision 2040 luonnoksesta. Keskustavision valmistelu on aloitettu vuonna 2023 ja sen tavoitteena on hahmottaa kokonaiskuva Lahden keskustan kehittämisestä seuraavina vuosikymmeninä. Visio rakentuu neljän K:n varaan, jotka ovat kestävä, kompakti, kutsuva ja kekseliäs. Visiossa on hahmoteltu keskustan kehittymisen haasteita ja ratkaisuja niihin, vahvistettavia linkkejä eri keskustan osien välille, teemojen mukaisia tavoitteita sekä kärkihankkeita. Lahden museot ei ole ollut mukana luonnoksen valmistelussa. Lahden museot / Päijät-Hämeen alueellinen vastuumuseo esittää 25.3.2024 päivätystä vision luonnosaineistosta seuraavaa.

Rakennettu kulttuuriympäristö

Lahden keskusta on syntynyt tuhkasta. Lahden kylän palon jälkeen Alfred Caweenin 1878 laatiman asemakaavan pohjalta keskusta rakennettiin tiukkaan ruutukaavaan. Puutalovaltainen keskusta säilyi kutakuinkin 1940-luvulle saakka, jonka jälkeen kivitalot alkoivat vallata keskustasta yhä enemmän alaa. Kerrokorkeus nousi, rakennusmateriaalit muuttuivat puusta betoniin, kaupunkia alettiin ajatella uudestaan. Keskustaan uuden ajan merkkeinä nousivat kaupungin sisääntuloväylien porttimaiset rakennukset, jotka liki kaikki ovat Unto Ojosen käsialaa.

Lahdessa on ollut aina tekemisen meininki ja viehäytys uusia ideoita kohtaan. Se näkyy muun muassa 1950-luvulta keskustaan rakennettuina toimistotaloina, jotka edustivat uutta aikaa. Samalla kadut levenivät ja perinteistä umpikorttelirakennetta alettiin rikkoa – rakennuksia ei enää sijoiteltu pelkästään kiinni katualueeseen ja toisiinsa, vaan ne saivat enemmän tilaa ympärilleen. Keskusta on muuttunut aina ajan mukana, mutta siinä on säilynyt tärkeä ajallinen kerroksisuus. Nykyään keskustassa on nähtävissä monen eri aikakauden jälki.

Keskustavisio on pohjana keskustan tulevaisuuden kehitykselle. Siinä on tunnistettu keskustan kehitykseen vaikuttavat trendit ja haasteet sekä globaalilla, kansallisella että paikallisella tasolla. Kuitenkin keskustavisiolla Lahden keskustan monipuolinen, kerroksellinen ja arvokas nykyinen rakennuskanta ja sen hyödyntäminen jää vähälle huomiolle. Osansa saavat vain merkkiarkkitehtien tunnetut rakennukset. Lahden keskustassa on aikojen saatossa tehty laadukkaasti niin arkisempia rakennuksia, kuin tärkeitä julkisten palveluiden ja liike-elämän rakennuksia. Olevan rakennuskannan huomioiminen keskustavisiolla on keskeistä tulevaisuuden kehitykselle.

Olevan rakennuskannan arvoja on Lahdessa tunnistettu lukuisissa rakennetun kulttuuriympäristön inventoinneissa. Parhaillaan on meneillään yleiskaavaan liittyvä päivitysinventointi paikallisesti arvokkaista rakennetuista kulttuuriympäristöistä. Inventoinnissa päivitetään kolme vanhaa selvitystä: *Selvitys Lahden kulttuurihistoriallisesti arvokkaista kohteista* (2000), *Selvitys Lahden sodanjälkeisestä rakennusperinnöstä* (2012) ja *Nastolan kulttuuriympäristöselvitys* (2020). Lahden sodanjälkeisen rakennusperinnön inventoinnissa määriteltiin keskustan arvorajaus, jonka tarkoituksena on kiinnittää huomiota erityisesti keskustan moderneihin rakennuskohteisiin, mutta myös korostaa keskustan merkitystä rakennusperinnön vaalimisen alueena (liite 1). Lisäksi Lahden aluetta koskee Päijät-Hämeen maakuntakaavaan liitetyt maakunnalliset kulttuuriympäristöalueet (MARY 2006), joista myös valmistuu kevään aikana uusi päivitys. Niiden lisäksi keskusta sisältää useita valtakunnallisesti merkittäviä kohteita, jotka on määritelty Museoviraston inventoinnissa vuonna 2009 (RKY). Nämä inventoinnit ovat pohjana museon ja kaupungin kaavoituksen, rakennusvalvonnan ja tilakeskuksen välisessä yhteistyössä. Inventoinnit ohjaavat siis myös keskustan tulevaisuuden hankkeita ja kehitystä. Niiden huomioiminen monipuolisen, kiinnostavan, historiallisesti juurtuvan ja hyvinvointia luovan ympäristön kulmakivinä on syytä mainita visiossa.

Puhutaan sitten kulttuurihistoriallisesti merkittävistä rakennuksista tai ei, olemassa olevien rakennusten vaaliminen, korjaaminen ja hyötykäyttö liittyy olennaisena osana ilmastomuutoksen torjuntaan. Vision neljästä K:sta erityisesti kestävä -teema liittyy rakennettuun ympäristöön. Olevan rakennuskannan merkitystä ilmastotoimissa on visiossa korostettava, mikäli kaupunki haluaa olla oikeasti vaikuttamassa ilmaston lämpenemisen hillitsemiseen. Tutkimusten mukaan vanhan rakennuksen korjaaminen on aina ilmaston kannalta parempi vaihtoehto, kuin uuden rakentaminen (YM: *Purkaa vai korjata*, 2021). Korjaamalla nykyisiä rakennuksia saadaan aikaan merkittäviä päästövähennyksiä seuraavan kymmenen vuoden aikana, mikä on asiantuntijoiden mukaan tärkein ajanjakso vähentää syntyviä päästöjä, jotta maapallon lämpeneminen saadaan pidettyä hallinnassa. Energiatehokas uudisrakennus muuttuu korjattua rakennusta vähähiilisemmäksi vasta vuosikymmenien päästä, jos tarkastellaan rakennusten koko elinkaaren päästöjä. Olevaan rakennuskantaan on myös sitoutunut paljon materiaalia, jota purkaessa ei tällä hetkellä pystytä kiertotalouden hengessä juurikaan hyödyntämään. Siksi ensisijainen tapa säilyttää myös materiaalia käytössä, on nykyisten rakennusten säilyttäminen ja käyttäminen. Visiossa kestävä -teemaan nostettujen energiatehokkaan uudisrakentamisen ja kiertotalouden ei pitäisi olla ensisijaisia keinoja kaupungin keskustavisiossa rakennetun ympäristön osalta. Uudisrakentamisen tulisi olla erittäin harkittua tai jopa olematonta, mikäli halutaan vähentää päästöjen syntymistä lyhyellä aikavälillä. Rakennusten säilyttäminen on rakennusperinnön vaalimisen ohella siis myös ilmastoteko. Radikaali rakennusten hyödyntäminen ja säilyttäminen sopisi Lahden ympäristökaupungin imagoon ja tekisi Lahdesta aidosti edelläkävijän.

Keskustavisiiossa tuodaan esiin haaste, jossa "tori koetaan tyhjänä paikkana" (haaste 2). Torista puhutaan myös kärkihankkeiden yhteydessä, jossa sen rinnalle on nostettu Alatorin hotellihanke. Museo näkee torin kehittämisen tärkeänä kaupungin keskustan elävyyden kannalta, mutta tulee muistaa, että tori on osa arvokasta, valtakunnallisesti merkittävää kulttuuriympäristöä (Lahden kaupungintalo, kauppatori ja Mariankadun seremonia-akseli, RKY 2009). Sen tulevaisuudensuunnitelmien tulee tukea arvokkaan ympäristön erityispiirteitä. Tori itsessään on kaupunkisuunnittelulliselta idealtaan ja määritelmältään avoin tila. Tori mahdollistaa erilaista väliaikaista toimintaa ja muuttuu vuodenaikojen mukaan – se on näyttämö ajankohtaiselle elämälle. Muuttuvana julkisena tilana sen merkitys kaupunkilaisille on suuri. Torit ja puistot antavat kaupungin hengittää ja ne luovat rytmisiä tiiviiseen kaupunkitilaan. Mitä muuta siis tori on, kuin "tyhjä paikka" ja avoin tila?

Museoviraston RKY-inventoinnissa Kauppatoria ja Alatoria luonnehditaan näin: "Kauppatoria reunustavat suurikokoiset asuin- ja liiketaloit sekä Alatorin puisto muodostavat ajallisesti monikerroksisen kaupunkitilan, jonka edustavaan rakennuskantaan kuuluu rakennuksia 1900-luvun alkupuolelta aina jälleenrakennuskautta edustaviin Starckjohannin ja Pankinportin liiketaloihin." Alatori puistoineen kuuluu siis olennaisena osana valtakunnallisesti merkittävään ympäristöön. Suunniteltu hotellihanke muuttaisi alueen luonteen peruuttamattomasti. Se muuttaisi nykyisen kaupungin ytimessä olevan julkisen viheralueen yksityisen liikeyrittäjän käytössä olevaksi hotelliksi, johon kaikilla kaupunkilaisilla ei olisi vapaata pääsyä. Caweenin kaavaa ei tulisi käyttää perusteena rakentaa Alatorille: kaupunki on kasvanut ja kehittynyt tuosta ajasta paljon, ja siinä ajassa Alatori on muotoutunut nykyisenlaiseksi. Caween ei varmasti aikanaan ajatellut, että Alatori on sopiva tornitalolle, sillä kaupunki koostui tuolloin yksi- ja kaksikerroksista puutaloista. Caweenin ajasta muistona on ruutukaava, mutta hotellin perustelu ensimmäisen asemakaavan rakennuspaikalla on väärin. Alatorilla on kiistattomia, tunnistettuja arvoja myös voimassa olevassa asemakaavassa. Hotellihankkeesta on käynnistetty asemakaavan muutos, ja museo ottaa tarkemmin kantaa hankkeeseen kaavoituksen yhteydessä.

Torin havainnekuviissa esitetty istutusten lisääminen torille "vahvistamaan" Mariankadun seremonia-akselia ei sovi arvokkaan ympäristön luonteeseen. Harjulta harjulle kulkeva katu, matalimmassa kohdassa kauppatori on ainutlaatuinen. Kauppatorin luonnetta ja ilmettä voi kohottaa, mutta sen ominaispiirteiden ehdoilla. Akselin on tarkoitus levätä toriksi keskellä, joten torille ei tarvita akselia vahvistavia istutuksia. Mikäli akselin vahvistaminen toriympäristössä koetaan tarpeelliseksi, voi toisenlaisia ratkaisuja tarkastella toimenpiteitä suunniteltaessa.

Tori on syytä jatkossakin säilyttää avoimena, jotta se voi mahdollistaa erilaisia muuttuvia ja joustavia, eriateisen pysyviä toimintoja. Väliaikaiset rakenteet ja/tai pysyvien rakenteiden uusiminen on mahdollista, mutta on tärkeää, että tori säilyttää myös luonteensa torina – avoimena, mahdollistavana julkisena tilana.

Visio on tunnistanut viisi katua, joiden identiteettiä vahvistetaan. Vesijärvenkatu puuttuu kuitenkin näiden joukosta. Vesijärvenkatu on Aleksanterinkadun ohella Lahden pääkatu, jonka kehittäminen on tärkeää keskustan tulevaisuuden kannalta.

Julkinen taide

Taide on merkityksellistä, eikä vain elämysten, värin ja ilon lähde. Julkisen taiteen avulla on mahdollista rakentaa tai kehittää paikan identiteettiä, tehdä näkyväksi paikkaan liittyviä tarinoita ja luoda merkityksellistä sisältöä ihmisten arkiympäristöön. Visiossa tulee todeta pyrkimys laadukkaaseen ja aikaa kestävään taiteeseen Lahden julkisen taiteen periaateohjelman linjausten mukaisesti.

Keskustavision ns. identiteetikaduissa Rautatienkatu on määritelty muotoilun kaduksi. Kaupungin järjestämässä Taideakseli-hankkeessa 2017–19 Rautatienkadulle toteutettiin kolme teoskokonaisuutta. Rautatienkadun taidekokonaisuutta onkin sittemmin tehty tunnetuksi Taideakselina, joka johdattaa kohti Malvaa. Tätä identiteettiä voisi edelleen vahvistaa. Taideakselin muuttaminen muotoilun kaduksi ei ole siten suositeltavaa aiemman brändäyksen vuoksi.

Lanu-puisto on mainittu keskustavision yhtenä kärkihankkeena. Taiteilija on suunnitellut ainutlaatuisen veistospuiston itsenäiseksi kokonaisuudeksi, jota on syytä varjella. Uudelle taiteelle löytyy paikkoja muualta kaupungista.

Kulttuurikohteet

Lahden olemassa olevat vahvuudet tulisi huomioida ja niiden merkitystä vahvistaa visiossa. Erityisesti kaupungin vetovoimaiset kulttuurikohteet jäävät visiossa vähälle huomiolle. Kaupungissa on valtakunnallisesti merkittäviä museokohteita, teatteri ja orkesteri, jotka olisi hyvä huomioida myös tulevaisuuden keskustavisiossa.

Museo on tärkeä toimija ja asiantuntija Lahden historian, taiteen, kulttuuriperinnön ja rakennetun ympäristön saralla. Museon asiantuntemus on käytettävissä toimenpidesuunnitelmien laatimisessa.

Lahden museot / Päijät-Hämeen alueellinen vastuumuseo

tutkimuspäällikkö

Liisa Koskelainen

kokoelmapäällikkö

Sari Kainulainen

LAHDEN MUSEOT

Lahti City Museums

Lausunto

D/2166/10.02.01.01/2023

11.4.2024

Alueellinen vastuumuseo

näyttelypäällikkö

Päivi Roivainen

rakennustutkija

Roosa Ruotsalainen

vastuumuseotutkija

Elisa Lindell

kokoelma-amanuenssi

Silja Koskimies

Liite 1: Keskustan arvorajaus

Tiedoksi: Museovirasto

Liite 1: Keskustan arvorajaus

